

and practitioners. He noted: "From us expect balanced, well-reasoned and effective recommendations that might be implemented both in the national legislation and in the international legal practice". Undoubtedly, the processes of globalization have their own specifics in various fields, including, in the field of forensic examination. A special place in this case belongs to the influence of the world globalization upon European integration processes. These processes are realized in the forensic examination, primarily by means of implementation of the legislation of Ukraine on forensic examination into European legislation, and in addition, by means of unification of the techniques of expert research for all forensic institutions by their accreditation in accordance with international quality standards. There were defined the ways of realization by Ukrainian criminalists and forensic experts of the requirements of the European documents containing the minimum standards in themselves and various variants of activities in the field of Criminalistics and Forensic Expertise have been proposed.

Keywords: world globalization, European integration, forensic expert, legislation on forensic examination, integration of special knowledge.

УДК 343.98:006

А. А. Русецький, Радник Голови Адміністрації Президента України, депутат Харківської обласної ради, голова постійної комісії Харківської обласної ради з правових питань, регуляторної політики, законності, громадського порядку, боротьби з корупцією та злочинністю; кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто проблеми імплементації міжнародних стандартів у судово-експертну діяльність України. Проаналізовано характерні особливості міжнародних стандартів, що використовуються в судово-експертній діяльності. Виявлено та обґрунтовано позицію необхідності законодавчого введення міжнародних стандартів у процес проведення судової експертизи.

Ключові слова: міжнародні стандарти, стандартизація, судово-експертна діяльність, судова експертиза, експерт.

Сучасні інтеграційні процеси імплементації міжнародних норм у національне законодавство визначають нові завдання щодо включення таких стандартів у судово-експертну діяльність (далі – СЕД). Орієнтація регулювання СЕД на зарубіжну практику відкриває нові можливості для підвищення якості та професіоналізму проведення експертиз судово-експертними установами. Успішне приєднання до європейської спільноти експертів залежить від внутрішнього демократичного розвитку, досягнення нової якос-

ті суспільства й незворотності демократичних перетворень у всіх царинах суспільного буття¹. На наш погляд, сучасна ситуація, що склалась у СЕД в Україні, зокрема в питаннях, що пов'язані з проведенням експертизи в судових провадженнях (кримінальному, цивільному, адміністративному тощо), потребують допрацювання й роз'яснення, урахуваючи реформування судової системи та розвиток нових тенденцій і новітніх технологій проведення експертиз.

Європейська практика, на засадах якої впроваджуються правові стандарти, як зазначає М. Г. Хаустова, свідчить про наявність обов'язкових стандартів і стандартів, які мають рекомендаційний характер. Обов'язкові стандарти закладені в правові норми, які зобов'язують до належної поведінки. Саме ця особливість стандартів багато в чому визначає загальний напрям розвитку правової системи, оскільки за своєю правовою природою такі норми належать до норм-принципів, тобто мають установчий характер. Необов'язкові стандарти, які мають рекомендаційний характер, – це продовження міжнародного права ХХ ст., коли «швидкість» їх розвитку не збігалася з можливостями й бажаннями окремих держав. Поділ європейських правових стандартів на згадані різновиди зумовив функціонування права у звичайному розумінні, тобто такого, яке має обов'язковий характер, і так званого «м'якого» права².

Міжнародні стандарти існують у будь-якій сфері правового регулювання, проте вони здебільшого отожднюються зі стандартами, які регулюють технічну сферу, оскільки є найпоширенішими. Однак сьогодні складно уявити будь-яку царину суспільного життя, у якій би не існувало загальнознаних міжнародних стандартів. Європейські правові стандарти формуються в рамках двох найбільших регіональних міжнародних об'єднань – Ради Європи та Європейського союзу. Рада Європи встановлює передусім стандарти в гуманітарній сфері: щодо захисту прав людини, охорони довкілля, конституційного права, що зумовлено цілями її функціонування. Європейський союз – через директиви, регламенти й інші нормативно-правові акти – встановлює стандарти більшості сфер життєдіяльності населення країн ЄС. Слід зазначити, що саме в процесі розвитку «стандартизації» в європейському праві відбувається своєрідне відпрацювання суспільних відносин у ЄС.

Визначаючи європейський правовий стандарт як окрему категорію норм європейського права, потрібно зауважити, що цей термін уживається в широкому значенні та включає такі елементи, як загальні принципи права ЄС і «спільні цінності» ЄС – вони стосуються людини, довкілля, економічних питань та ін. Класичним прикладом їх закріплення є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.³ У вузькому значенні цей

¹ Філоненко Р. Ю. Демократизація українського суспільства – засаднича складова входження України до простору Європи. *Віче*. 2011. № 2 (січень). С. 12.

² Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Вісник нац. акад. прав. наук України*. 2017. № 2(89). С. 44–45.

³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: <https://uk.wikipedia.org>.

термін має специфічний зміст і не збігається із поняттям «правовий стандарт», наприклад, стандарти в технічній сфері, які ухвалюються Європейським комітетом стандартизації, тобто за своїм змістом є технічною публікацією, що використовується як норма, правило, настанова чи визначення. Отже, вони стосуються продукції, послуг або систем і виступають базою для зближення й взаємодії в рамках зростаючого ринку в різних галузях промисловості. Сьогодні в міжнародному праві *de facto* створена система стандартів, які регламентують різні аспекти міжнародних відносин¹.

Таким чином, імплементація міжнародних стандартів в українське законодавство дає можливість вийти на інший рівень розвитку суспільних відносин, зокрема в такій сфері, як СЕД.

Судово-експертна діяльність має здійснюватись ефективно, а її правове регулювання повинно відбуватися без порушень прав і свобод людини². Чинне законодавство України, де розглядаються питання СЕД, спрямоване на дотримання прав і свобод людини й громадянина, захист прав та інтересів судового експерта. Однак необхідно наголосити, що права та інтереси мають відповідати міжнародним стандартам.

Проблемам правового характеру судово-експертної діяльності, наприклад, у адміністративному провадженні, присвячені праці Ф. М. Джавадова, Т. О. Коломоєць, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченка, Н. П. Майліс, Л. В. Романенка, М. В. Салтевського, О. Фількова, В. Ю. Шепітька, В. М. Шерстюк, М. Г. Щербаковського та багатьох інших³. Однак питання, що розглядали вчені, стосувались окремих аспектів регулювання СЕД, не охоплювали всіх новацій і особливостей. Особи, які стикаються з провадженням судової експертизи, допускають ряд помилок, а уникнути недоліків в організації проведення судових експертиз можна за допомогою чітко прописаної процедури від подачі заяви (ухвали, постанови) в установу до видачі висновку експерта.

Судова експертиза, яка становить головну компоненту СЕД, останнім часом зазнала суттєвих змін. Дивлячись крізь призму нових міжнародних стандартів та інноваційних технологій, для проведення судових експертиз необхідно використовувати нові підходи до співробітництва українських і міжнародних експертних установ. Сьогодні існують такі напрями міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи:

- удосконалення внутрішнього законодавства держави з його максимальною відповідністю нормам міжнародного права;
- співробітництво судово-експертних установ певної держави з міжнародними судово-експертними установами;

¹ Хаустова М. Г. Знач. твір. С. 44–45.

² Олійник О. О. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. *Митна справа*. 2013. № 4(88). С. 270.

³ Див., напр.: Салтевський М. В. Криміналістика: підручник. Харків: Консум, 2001. 528 с.; Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Київ: Ін Юре, 2010. 496 с.; Щербаковський М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544 с. та ін.

— укладення міждержавних угод про співробітництво в галузі судової експертизи¹.

Такі міжнародні відносини регламентовані Законом України «Про судову експертизу»². Цей закон закріплює право судово-експертних установ на здійснення міжнародного співробітництва щодо проведення судової експертизи та спільних наукових розробок українських і європейських експертних установ. Чинне законодавство в галузі судової експертизи передбачає також різні форми обміну інформацією, зокрема, обмін стажистами, проведення міжнародних наукових конференцій, обмін друкowanими виданнями, здійснення спільних видань тощо³.

Подібні закони регулювання СЕД були прийняті Республікою Казахстан (2017) Азербайджанською Республікою (2007). На відміну від Закону України «Про судову експертизу», у законах цих держав міститься поняття «судово-експертна діяльність», що визначається як діяльність, пов'язана з організацією та проведенням судової експертизи з метою забезпечення прав і законних інтересів осіб, що є учасниками, засобами спеціальних знань (ст. 1)⁴. На думку М. Я. Сегає, ці визначення є не повними, оскільки звужують коло діяльності (організація й проведення судових експертиз у державних судово-експертних установах) та мету (забезпечення прав і законних інтересів учасників судочинства за допомогою спеціальних знань)⁵.

За роки незалежності Україна уклала цілу низку міжнародних договорів щодо співпраці у сфері СЕД із європейськими країнами та країнами близького і далекого сходу (Естонією, Грузією, Казахстаном, Латвією, Литвою, Молдовою, Узбекистаном, В'єтнамом, Китаєм, Македонією, Монголією, Польщею, Чехією та ін.). Ці акти встановлюють порядок виклику експертів за кордон, гарантії захисту експертів, право на відшкодування експерту витрат на проїзд і перебування, право на оплату виконаної роботи тощо⁶. Також передбачається проведення спільної наукової роботи з основних проблем судової експертизи, удосконалення наявних і створення нових методів і методик судової експертизи, обмін досвідом експертної практики.

¹ Матвеевський О. В. Міжнародно-правове забезпечення судових експертиз: постановка питання. *Митна справа*. 2013. № 6(90). С. 56.

² Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

³ Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посібник для суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів/за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 69.

⁴ Закон Азербайджанской Республики «О государственной деятельности судебной экспертизы». URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2704; Закон Республики Казахстан «О судебно-экспертной деятельности». URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37215312.

⁵ Сегає М. Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. *Теория та практика судової експертизи та криміналістики*. Харків: Право, 2003. Вип. 3. С. 25–32.

⁶ Експертизи у судочинстві України: навч.-наук. посібник/за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 24.

Співпраця включає такі напрями діяльності, як:

— обмін інформацією з науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, нових навчальних, методичних і довідкових видань у галузі криміналістики й судової експертизи;

— проведення наукових конференцій, семінарів і виставок;

— координація наукової роботи з проблем судової експертизи у формі спільного розроблення методів і методик судової експертизи;

— виконання наукових розробок за заявками однієї зі сторін;

— підготовка та підвищення кваліфікації кадрів;

— взаєморецензування наукових розробок, експертних висновків;

— надання науково-методичної, консультативної, технічної роботи з питань наукової та експертної діяльності¹.

Також у цих договорах зазначені:

а) мета та предмет договорів (співробітництво в галузі наукової роботи з основних проблем судової експертизи, удосконалення наявних і створення нових методів та методик судової експертизи, обмін досвідом експертної практики);

б) форми співробітництва (обмін науковою інформацією, координація наукових досліджень, спільне навчання фахівців та обмін стажистами, взаємне рецензування наукових робіт і експертних висновків);

в) конкретні суб'єкти, уповноважені міністерствами юстиції обох країн здійснювати науково-практичні зв'язки;

г) питання фінансування витрат (у порядку взаємодопомоги) і використання мови (прийнятої для обох сторін)².

Таким чином, укладені договори про співробітництво сприяють стандартизації СЕД в Україні та позитивно впливають на обмін інформацією у сфері експертної практики й наукових досліджень, здійсненню заходів із взаємного обміну інформацією щодо організації роботи експертних установ. Також необхідно наголосити, що міжнародне співробітництво здійснюється не тільки на рівні законотворчої діяльності, але й на рівні міністерств, відомств, до сфери управління яких входять спеціалізовані експертні установи (Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ тощо).

У більшості європейських країн відомчі експертні установи активно діють спільно з поліцейськими організаціями під юрисдикцією міністерств внутрішніх справ. Так, у Великій Британії в структурі МВС діє експертно-криміналістична служба, яка є важливим органом у роботі британської поліції з розкриття, розслідування та запобігання злочинам. Основними завданнями служби є здійснення професійної допомоги в процесі розкриття та розслідування злочинів, а також провадження судових експертиз і експертних досліджень для поліції Англії та Уельсу. Співробітники експертно-криміналістичної служби беруть участь в оперативно-розшукових заходах і слідчих діях, виконують експертизи й дослідження для 43 регіональних

¹ Експертизи в Україні/В. Г. Гончаренко, Е. Ф. Демський, О. М. Джужа та ін.; за ред. В. С. Ковальського. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 6. Київ: Юрінком Інтер. С. 4.

² Експертизи у судовій практиці. С. 50.

поліцейських підрозділів Англії та Уельсу, а також Королівської прокуратури, митної й акцизної служб, інших правоохоронних органів. Ця служба надає послуги приватним компаніям як у країні, так і за кордоном¹.

У деяких країнах експертна криміналістична служба є частиною міністерств юстиції (наприклад, у Португалії, Нідерландах тощо). У Франції експертно-криміналістична служба належить до складу збройних поліцейських формувань (Національної жандармерії та Національної поліції) і підпорядковується Міністерству оборони. До складу Національної жандармерії входить унікальний експертно-криміналістичний інститут, який тісно співпрацює з поліцейськими, слідчими, прокурорами й суддями. В Іспанії та Польщі судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції в доповнення до судово-експертних лабораторій, що підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ. В Іспанії два окремих відомства мають судово-експертні лабораторії – Міністерство внутрішніх справ і Міністерство юстиції. Цікавим є досвід Словаччини та Туреччини, де судові лабораторії, що займаються біомедичними дослідженнями, входять до складу університетів².

Таким чином, у більшості країн експертні установи Європейського Союзу мають підпорядкування залежно від видів експертиз, які вони проводять, а саме: до Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції (Іспанія, Польща та ін.), винятком є Франція, оскільки жандармерія де-юре є підрозділом збройних сил, однак, де-факто виконує внутрішні функції та працює для потреб поліції.

Актуальним питанням міжнародного співробітництва українських експертних установ у галузі СЕД є вступ до Європейської мережі судово-експертних установ – European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), яка є однією з найбільших міжнародних судово-експертних організацій. Її офіційна історія розпочалася з 1995 р., коли в Нідерландах реалізувалися відповідні організаційні заходи. У 1999 р. на конференції було прийнято Статут ENFSI – найважливіший документ, що регулює її діяльність. У Статуті визначено мету діяльності ENFSI щодо її створення, функціонування, структури та принципів розвитку³. Цей документ передбачає утримання від втручання в національні законодавства з питань судової експертизи членів організації з різних держав, адже метою цієї організації є досягнення високої якості судових експертиз у країнах Європи. У складі ENFSI функціонує три постійно діючі структури: Комітет робочих груп експертів (Expert Working Group Committee, EWGC), Комітет з якості та кваліфікації (Quality & Competence Committee, QCC) й Європейська академія судово-експертної науки (European Academy of Forensic Science, EAFS). Як можна побачити зі

¹ Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 444–452.

² Романенко Л. М. Знач. твір. С. 444–452.

³ Хоша В. В. Проблеми питання акредитації експертних установ в Мін'юсти України в аспекті вступу до Європейського Співтовариства. *Бюл. М-ва юстиції України*. 2010. № 4–5(102–103). С. 166.

статутних документів цієї організації, стратегічний план ENFSI включає в себе бачення майбутнього ENFSI, його загальні та ключові цілі, конкретні дії, спрямовані на реалізацію зворотних цілей. Основним напрямом своєї діяльності ENFSI визначила підвищення якості судово-експертної науки Європи. Цілі ENFSI спрямовані на подальше зміцнення зв'язків своїх членів між собою та з ENFSI, посилення активності членів організації, установах зв'язків з іншими організаціями та лабораторіями, розширення ENFSI через залучення нових членів, створення й дотримання міжнародних стандартів якості судової експертизи¹.

Динаміка розвитку судово-експертної діяльності в Україні та всіх інтеграційних процесів, що з цим пов'язані, дозволяють говорити про входження нашої судово-експертної системи до європейської. Із 2002 р. повноправним членом Європейської мережі криміналістичних наукових установ стає ДНДЕКЦ. У 2016–2017 рр. членами ENFSI стали й експертні установи Міністерства юстиції України – Київський НДІСЕ та Харківський НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса.

Таким чином, імплементація міжнародних норм і стандартів у СЕД виводить на новий рівень функціонування експертні установи. Це дає можливість створити дієвий механізм управління СЕД, який визначатиме високі вимоги до проведення судової експертизи, підвищить професійний рівень і результативність співробітників експертних установ, що відповідатиме потребам сучасного судочинства.

ОБ ОРГАНИЗАЦИИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ АСПЕКТ

Русецкий А. А.

Рассмотрены проблемы имплементации международных стандартов в судебно-экспертную деятельность Украины. Проанализированы характерные особенности международных стандартов, используемых в судебно-экспертной деятельности. Выявлена и обоснована позиция необходимости законодательного введения международных стандартов в процесс производства судебной экспертизы.

Ключевые слова: международные стандарты, стандартизация, судебно-экспертная деятельность, судебная экспертиза, эксперт.

ABOUT THE ORGANIZATION OF FORENSIC-EXPERT ACTIVITY: THE INTERNATIONAL ASPECT

Rusetskyi A. A.

Issues of international cooperation in the field of forensic expert activity are always relevant both for judicial power in general and for itself. The importance of such cooperation has increased in connection with the reform of political, economic, social and law enforcement systems in Ukraine. The main reasons for the need of international forensic-expert cooperation are the integration and globalization of international scientific relations and the implementation of its results in its own legislative and other bases. The issues of

¹ *Матвеевський О. В.* Значч. твір. С. 54.

international forensic-expert cooperation have found their reflection in the international treaties in the field of expert activity with European countries, countries of the near and far east. These agreements define the procedure for calling experts abroad, give guarantees for the protection of experts, provide the right of the expert to reimburse travel and stay costs, as well as the right to pay for the work done. An urgent issue of international cooperation of Ukrainian expert institutions in the field of forensic expert activity is the entrance to the European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). Since 2002, the State Research Expert-criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is a full member of ENFSI. To date, two expert institutions of the Ministry of Justice of Ukraine are members of the ENFSI – it's the Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations and Kiyiv Research Institute of Forensic Examinations. International cooperation in the field of forensic-expert activity in Ukraine is a dynamically developing system that meets the interests of not only forensic experts, but also all the subjects of public and political life. Integration of international standards into the national forensic-expert activity is conditioned by the development of innovative expert methods and techniques, which, in their turn, enhance the prestige and professionalism of Ukrainian expert institutions.

Keywords: international standards, standardization, forensic-expert activity, forensic examination, expert.

УДК 343.98

І. А. Петрова, завідувач лабораторії Харківського НДІСЕ, доктор юридичних наук, професор,

О. П. Снігерьев, головний науковий співробітник Харківського НДІСЕ, доктор юридичних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Розглянуто низку факторів, що впливають на формування особистості сучасного судового експерта. Наведено характеристику та визначено особливості окремих складових цього процесу, розглянуто наукову й етичну складові. Наукова складова реалізується взаємодією науки й практики, що надає накопиченим знанням можливість їх упровадження в практичну діяльність судового експерта, формує його професійне мислення. Етична складова формує етичну культуру та розставляє основні орієнтири поведінки професійного судового експерта.

Ключові слова: судовий експерт, особистість, практична діяльність, етичні принципи, професійна етика, наукова складова.

Науковці-криміналісти зазначають, що для визначення змісту особистісних якостей судового експерта, необхідних для оцінювання ступеня його придатності до практичної діяльності, достатньо розглянути найбільш суттєві. До таких якостей відносять громадську позицію судового експерта, морально-етичні принципи, усвідомлену професійну спрямованість, які